

En huslämning i Boda

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Boda 3:8
Näshulta 123
Näshulta socken
Eskilstuna kommun
Södermanland

Mats Nelson

En huslämning i Boda

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Boda 3:8
Näshulta 123
Näshulta socken
Eskilstuna kommun
Södermanland

Mats Nelson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2017

Omslag: Schakt 204 från öster, i bakgrunden Näshultasjön. Foto: Mats Nelson.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 636565.

ISBN 978-91-7453-576-10

Tryck: JustNu, Västerås 2017

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Bakgrund	6
Syfte och genomförande	6
Syfte	6
Genomförande	8
Undersökningsresultat	8
Anläggningar	8
Fynd	10
Analyser	11
Resultat och tolkning	12
Referenser	14
Kart- och arkivmaterial	14
Litteratur	14
Administrativa och tekniska uppgifter	15
Bilagor	16
Bilaga 1. Schaktbeskrivningar	16
Bilaga 2. Anläggningsbeskrivningar	16
Bilaga 3. Vedartsanalys	17
Bilaga 4. ¹⁴ C-analys	18

Figur 1. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Platsen för schaktövervakningen är markerad med en röd cirkel. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

En arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning har utförts i Boda (Heden) vid Näshultasjöns östra strand. Undersökningen skedde intill boplatsen Näshulta 123 som daterats till yngre järnålder–tidig medeltid. Vid schaktningsövervakningen påträffades en huslämning i form av lager med sotig silt samt ett störhål, den har utifrån fynd och ^{14}C -analys daterats till perioden mellan 1500-talets mitt och 1600-talets mitt. Tolkningen är att lämningen utgörs av en nedbrunnen ekonomibyggnad knuten till den befintliga gården Heden, den har således ingen anknytning till boplatsen Näshulta 123. Byggnaden har varit cirka 6×4 meter stor och har legat i NV–SÖ riktning. Det kan röra sig om exempelvis en nedbrunnen loftbod, liknande den som står cirka 15 meter åt öster (Näshulta 42:1). Eftersom gårdstomten fortfarande är bebyggd och inte varaktigt övergiven bedöms lämningen vara en nypåträffad *övrig kulturhistorisk lämning* i form av bytomt/gårdstomt. Även loftboden Näshulta 42:1 tillhör gårdstomten och detta RAÄ-nummer övergår till att omfatta den nu definierade gårdstomten istället för den enskilda byggnaden.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning intill fornlämningen Näshulta 123 inom fastigheten Boda 3:8, Näshulta socken, Eskilstuna kommun, Södermanlands län (figur 1). Undersökningen exklusive maskinkostnader bekostades av Länsstyrelsen. Projektledare var Mats Nelson. Projektet tog en fältdag i anspråk och genomfördes den 13 juni 2016.

Bakgrund

Uppdraget föranleddes av att fastighetsägare Stefan Gillström fått tillstånd till ingrepp i delar av boplatsen Näshulta 123 med anledning av anläggande av avlopp.

Fornlämningen Näshulta 123 utgörs av en förhistorisk boplats som påträffades 2011 vid en arkeologisk utredning utförd av KM. På boplatsen framkom en härd, ett stolphål samt fynd av brända ben och bränd lera. Boplatsen är inte avgränsad och boplatsläget bedömdes fortsätta utanför utredningsområdet (Runeson 2012). Under våren 2012 utförde KM på boplatsen och i dess närhet en förundersökning i form av en schaktkontroll. Även här påträffades två anläggningar i form av ett stenskott stolphål cirka 60 meter norr om boplatsen samt troligtvis samma härd som dykt upp under utredningen. Genom ¹⁴C-datering av kolprov daterades stolphålet till kring år 1000 e.Kr. (985–1030 e.Kr. kal 1 sigma) medan härden kan ha varit samtida eller något yngre (1030–1160 e.Kr. kal 1 sigma) (Runeson 2014).

Boplatsen Näshulta 123 ligger alldeles väster om och intill gården Heden, drygt tvåhundra meter öster om Näshultasjön. Området ligger cirka 50 meter över havet i gammal åker/ängsmark som sluttar ner mot väster, men planar ut i östra delen som ligger parallellt med grusvägen mellan Bälgviken och Svalboviken.

I närområdet finns ett antal noteringar i FMIS (figur 2). En loftbod som enligt ägaren dateras till 1700-talet (Näshulta 42:1) står öster om grusvägen i anslutning till den nuvarande bebyggelsen (figur 5), cirka 100 meter norr om denna finns en fornlämningsliknande lämning i form av en rest sten (Näshulta 96:1). Stenålder finns representerat i anslutning till boplatsen i form av en fyndplats för en stenyxa – fler stenyxor har påträffats i de närbelägna åkrarna och vid fornminnesinventeringen bedömdes att fyndläget var ett under neolitikum utmärkt boplatsläge. Fastighetsägaren Stefan Gillström kunde vid schaktövervakningen uppvisa två av yxorna (figur 3).

Syfte och genomförande

Syfte

Länsstyrelsen bedömde att det inom arbetsområdet kunde finnas bevarade lämningar tillhörande fornlämningen Näshulta 123 och att det därför behövdes genomföras en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i samband med markingreppen. Syftet med den arkeologiska undersökningen var att löpande undersöka och dokumentera de delar av fornlämningen som berördes samt att ta tillvara fynd.

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan. Platsen för schaktövervakningen är markerad med rött, fornlämningarna med blått. Skala 1:3 000.

Figur 3. De två stenyxorna som Stefan Gillström hade hemma. Foto: Mats Nelson.

Genomförande

Schaktningen skedde till största del i ett område omedelbart väster om den grusväg som passerade förbi gården Heden i nord-sydlig riktning. Schaktarbetet omfattades i norr av en markbädd, S200, som var $10,8 \times 2,4$ meter stor. I söder grävdes en trekammarbrunn, S204, som var $5 \times 2,4$ meter stor. Mellan dessa två schakt drogs ett ledningsschakt, S261 som var 5,5 m långt och 0,7 m brett (figur 4, bilaga 1). Schaktning norr om markbädden behövdes inte, eftersom det där sedan tidigare anslöt ett dike. Sydöst om trekammarbrunnen skulle schaktning ske i ett redan befintligt VA-schakt som löpte under vägen för att ansluta till bostadshuset. Således bedömdes här att ingen fornlämning skulle komma att påträffas eller skadas och att övervakning för denna del av schaktarbetet inte behövde ske.

Schakten grävdes med maskin ner till en kulturpåverkad eller orörd nivå och rensades sedan för hand. Schaktdjupet ner till steril var i regel cirka 0,3 meter, i markbädden grävdes ner till 0,7 meters djup för att bedöma geologi samt möjliga spår av stenålder. Påträffade kulturlager genomgrävdes efter dokumentation för att hitta underliggande anläggningar. Anläggningar undersöktes till hälften, dokumentation gjordes i plan och i profil.

Schakt, anläggningar, lager och fyndplatser mättes in med RTK-GPS, fotograferades och bedömdes efter typ. Inmätningar med typbestämning överfördes till Intrasis för vidare bearbetning i ArcGIS.

Fyndinsamling skedde genom handplock. Ett kolprov togs ur ett av lagren tillhörande en huslämning. Kolprovet skickades först till vedartsanalys för att få större kunskap om vilket träslag som brukats samt dess möjliga egenålder. Därefter skickades provet in för ^{14}C -datering. Vedartsanalysen utfördes av Erik Danielsson, Vedlab, medan ^{14}C -analysen utfördes av Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet. Historiska kartor studerades ur Lantmäteriets digitaliserade arkiv.

Undersökningsresultat

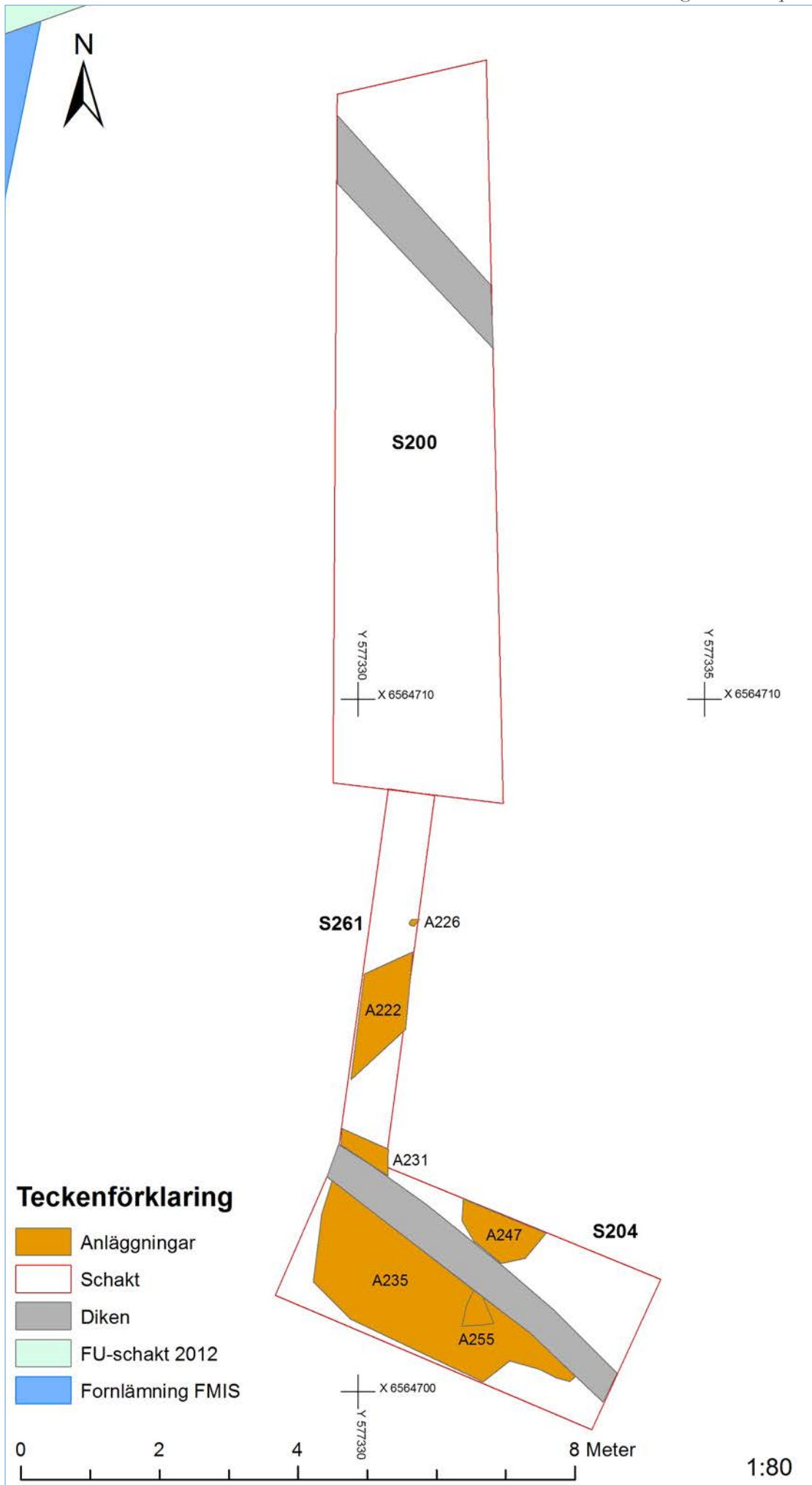
Anläggningar

Under arbetet påträffades i schaktet för trekammarbrunnen (S204) samt det anslutande ledningsschaktet (S261) partier med sotiga siltlager (A222, A231, A235, A247) som var 5–10 centimeter tjocka (se tabell 1, figur 4, bilaga 1). Lagren löpte NÖ-SV i ledningsschaktet och NV-SÖ i trekammarbrunnsschaktet, sammataget gav de intrycket att tillhöra en rektangulär huslämning, Objekt 1 (figur 4). De sotiga siltlagren överlagrade orörd morän. Inom lagret A235 fanns ett $0,5 \times 0,4$ meter stort lager med aska. Kolprov togs ur ett extra sotigt parti inom lager A235 i trekammarbrunnsschaktet. I ledningsschaktet påträffades även ett störhål, A226. Inom schakten fanns ett par sentida dräneringsdiken, vilka löpte NV-SÖ och där det södra diket skar huslämningen.

Anläggning	Typ	Fynd	Prover
A222	Lager	3, 6	
A226	Störhål		
A231	Lager		
A235	Lager	1, 2, 7	PK219 (kolprov)
A247	Lager	4, 5, 8	
A 255	Lager		

Tabell 1. Påträffade kontexter.

Figur 4. Schaktplan

Figur 5. Schakt 204 och södra delen av schakt 261 från väster. I bakgrunden syns loftboden Näshulta 42:1. Foto: Mats Nelson.

Fynd

I de sotiga huslämningslagren påträffades sammanlagt åtta fynd, varav fem bitar rödgods, två djurben och en knivsegg (tabell 2, figur 6). Fyra av rödgodsbitarna hade pipleredekor, två av bitarna hade räfflad utsida och en bit var en del från en kärlmynning. Keramiken dateras till 1600–1700-tal. Djurbenen bestod av ett tåben och en del av ett långben från en gris. Knivseggen hade en längd av 5 cm, tången hade gått av. Fynden gallrades.

Fynd nr	Material	Sakord	Antal	Vikt (g)	Gallrad
1	Keramik	Rödgods	1	46,16	Ja
2		Rödgods	1	7,15	Ja
3		Rödgods	1	13,27	Ja
4		Rödgods	1	8,12	Ja
5		Rödgods	1	3,55	Ja
6	Järn	Kniv	1	15,71	Ja
7	Ben	Obränt ben	1	7,05	Ja
8		Obränt ben	1	5,02	Ja

Tabell 2. Påträffade fynd.

Figur 6. Påträffade fynd, övre raden från vänster: F1–3, undre raden från vänster: F4–6. Foto: Mats Nelson.

Analyser

Ett kolprov togs från lagret A235, som var en del av huslämningen. Vedartsanalysen gav att provet innehöll kol från tall (bilaga 3). Tallvirke är starkt och hållbart och används lämpligen för konstruktionsvirke men även för träkol och tjärbränning. Tall kan ge hög egenålder, vilket får beaktas vid tolkning av dateringsresultaten. ^{14}C -dateringen gav att virket kunde dateras till 1490–1670 (kal 2 sigma), men med störst sannolikhet 1520–1660 (kal 1 sigma, se tabell 3 och bilaga 4). Med tanke på träslagets egenålder bör man således tänka sig att virket troligtvis använts under 1600-talets första hälft eller mitt, något som rödgodsfynden också pekar mot.

På den äldsta kartan över området från 1726 finns gården Heden markerad – man kan även ana en liten ekonomibyggnad strax norr om gården, vilket troligtvis rör sig om den bevarade loftboden Näshulta 42:1. I kartan beskrivs här även finnas en humlegård. Gården finns även med på alla yngre kartor, bland annat en gränsbestämningsskarta från 1807, den häradsekonomiska kartan från slutet av 1800-talet samt den ekonomiska kartan från 1956. Man kan från kartmaterialet således utläsa att det är högst troligt att en gård kontinuerligt legat på platsen åtminstone sedan början av 1700-talet.

Anläggning	Typ	Lab. nr	Trädslag	^{14}C -ålder BP	Kal 2 sigma	Kal 1 Sigma	Arkeologisk period
A235	Lager	Ua-54258	Tall	285 ± 28	1490–1670	1520–1580 (43,2%) 1620–1660 (25,0%)	Efter-reformatorisk

Tabell 3. Resultat av ^{14}C -dateringen.

Figur 7. Utdrag ur Geometrisk avmätning från år 1726. Platsen för gården Heden är markerad med en röd cirkel. Ej skalsatt.

Resultat och tolkning

Tolkningen av resultatet vilar på bedömningen av den påträffade huslämningen, analys av påträffade fynd i denna lämning, kartstudier samt en ^{14}C -datering av kol från lämningen. Sammantaget visar dessa resultat att en ny lämning påträffats i form av en efterreformatorisk byggnad, troligtvis en nedbrunnen ekonomibyggnad, som bedöms ha en datering till perioden mellan 1500-talets mitt och 1600-talets mitt. Lämningen är knuten till den befintliga gårdstomten och hör således inte till järnåldersboplatsen Näshulta 123. Byggnaden har varit cirka 6×4 meter stor och har legat i NV-SÖ riktning. Det kan röra sig om exempelvis en nedbrunnen loftbod, liknande den som står cirka 15 meter åt öster (Näshulta 42:1). Störhålet (A226) intill skulle kanske kunna höra till en humlestör. De historiska kartorna pekar på ett kontinuerligt boende på platsen från åtminstone början av 1700-talet, något som den välbevarade loftboden också pekar mot. Eftersom gårdstomten fortfarande är bebyggd och inte varaktigt övergiven bedöms lämningen vara del av en *övrig kulturbistorisk lämning* i form av bytomt/gårdstomt. Utsträckningen av den definierade gårdstomten är baserad på det område som bedöms utgöra gårdstunet i 1726 års rektifierade karta samt läget för den påträffade huslämningen (se figur 8). Även loftboden Näshulta 42:1 tillhör gårdstomten och detta RAÄ-nummer övergår till att omfatta den definierade gårdstomten istället för den enskilda byggnaden.

Figur 8. Utdrag ur digitala Fastighetskartan. Utsträckningen av den nya definierade gårdstomten är markerad med en grön polygon. Skala 1:2000.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Fornminnesregistret (FMIS)

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Lantmäteristyrelsens arkiv

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

Geometrisk avmätning 1726, Heden nr 1, Näshulta socken, Södermanland.
Akt nr C58-9:1

Lantmäterimyndigheternas arkiv

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

Gränsbestämning 1807, Eskilstuna, Södermanland. Akt nr 04-näs-31.

Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK)

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

Häradsekonomiska kartan, Hedensö 1897-1901. Rak-id J112-66-1.

Ekonomiska kartan, Näshulta 1956. Rak-id J133-10g3g58.

Litteratur

- Runeson, H. 2014. *Boplats vid Boda*. Arkeologisk förundersökning. Näshulta 123.
Boda 1:1. Näshulta socken. Eskilstuna kommun. Södermanland. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2012:80. Västerås.
- Runeson, H. 2012. *Näshulta-Svalboviken. Planerad dragning av elkabel*. Arkeologisk utredning. Näshulta socken. Eskilstuna stad. Södermanland. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2012:12. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projekt nr:</i>	KM 16065
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-2142-2016, 2016-05-17
<i>Uppdragsgivare:</i>	Länsstyrelsen i Södermanlands län
<i>Landskap:</i>	Södermanland
<i>Län:</i>	Södermanland
<i>Kommun:</i>	Eskilstuna
<i>Socken:</i>	Näshulta
<i>Fastighet:</i>	Boda 3:8
<i>Fornlämning:</i>	Näshulta 123
<i>Bladbeteckning Fastighetskartan:</i>	65f6HS
<i>Koordinater:</i>	X 6564700, Y 577330
<i>Höjd över havet:</i>	51–54 meter
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	13 juni 2016
<i>Undersökt yta:</i>	39,5 m ²
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH00
<i>Inmätningssystem:</i>	RTK-GPS
<i>Personal:</i>	Mats Nelson (projektledare)
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Fem digitala foton förvaras hos ATA.
<i>Fynd:</i>	Fynden gallrades

Bilaga 1. Schaktbeskrivningar

Schakt	Storlek (m ²)	Beskrivning
200	24	Rektangulärt schakt, 10,8 × 2,4 m stort, i N–S riktning. Schaktet djupgrävdes till 0,6–0,7 m djup för att spåra eventuella stenålderslämningar samt för bedömning av geologin. Översta skiktet bestod av torv och matjord, ca 0,3 m tjockt. Därunder kom orangebrun grov moränsand, vilken sträckte sig ner ca 0,2–0,3 m. Under sanden påträffades moränsten med en stenstorlek av ca 0,01–0,05 m. I norra delen av schaktet fanns ett ca 5 m långt vattensjukt område i anslutning till det ca 0,6 m breda dike som löpte här i NV–SÖ riktning, denna del var fylld av mörkgrå gytta och undersöktes inte vidare efter att matjorden avlägsnats. Inga anläggningar eller fynd påträffades.
204	12	Rektangulärt schakt, 5 × 2,4 m stort, i NV–SÖ riktning. Schaktning skedde ner till anläggningsnivå och var 0,2–0,4 m djupt, djupast i N. Översta lagret bestod av gråstov och mörkgrå matjord, 0,2–0,3 m tjockt, därunder rödbrunt morängrus i vilken låg en huslämning i form av anläggningarna A235, A247 och A255. Huslämningen skars av ett ca 0,5 m brett dike som löpte NV–SÖ. Fynd påträffades i form av rödgods och djurben.
261	3,5	Rektangulärt schakt, 5,5 × 0,7 m stort, i NNÖ–SSV riktning. Schaktning skedde ner till anläggningsnivå och var 0,2–0,3 m djupt, djupast i N. Översta lagret bestod av gråstov och mörkgrå matjord, 0,2–0,3 m tjockt, därunder rödbrunt morängrus i vilken låg anläggningarna A222, A231 (lager tillhörande huslämning) samt A226 (störhål). Fynd påträffades i form av rödgods och en kniv.

Bilaga 2. Anläggningsbeskrivningar

Anläggning	Typ	Storlek i m/ form i plan	Djup (m)	Beskrivning
A222	Lager	1,5 × 1,0/ rektangulär	0,1	Mörkgrå sotig silt innehållande en del kolfragment. Överlagrar morängrus.
A226	Störhål	0,12/rund	0,13	Vertikala sidor och diffus botten. Fyllning bestod av mörkgrå silt.
A231	Lager	0,7 × 0,4/ rektangulär	0,08	Mörkgrå sotig silt. Överlagrar morängrus.
A235	Lager	4,0 × 1,5/ rektangulär	0,05-0,1	Mörkgrå sotig och sandig silt innehållande en del kolfragment. Överlagrar morängrus.
A247	Lager	1,3 × 0,7/oval	0,07	Mörkgrå sotig och sandig silt. Överlagrar morängrus.
A255	Lager	0,5 × 0,4/oval	0,05	Ljusgrå fin silt innehållande mycket aska. Överlagrar morängrus.

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1661

2016-09-16

Vedartsanalyser på material från Södermanland, Näshulta 123. Boda.

Uppdragsgivare: Mats Nelsson/Stiftelsen Kulturmiljövård

Arbetet omfattar ett kolprov från ett lager i ett troligt 1600/1700-talshus.

Provet innehåller kol från tall. Tall kan ge hög egenålder vilket får beaktas vid tolkning av dateringsresultaten.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
235	219	Lager	3,5g	0,2g 15 bitar	Tall 15 bitar	Tall 34mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latín	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	400 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärbloss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2016-10-07

Mats Nelson
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41
722 12 VÄSTERÅS

Angströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Angströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från KM 16065, Boda, Näshulta 123, Södermanland.

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ¹⁴C-innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ VPDB	¹⁴ C age BP
Ua-54278	PK219 A235	-25,4	285 ± 28

Med vänlig hälsning

Göran Possnert/ Elisabet Pettersson

